

Als het kwaad
onschuldige
mensen treft

Noorderlicht
ROTTERDAM
dienst

Zondag 12 maart 2023
Voorganger: ds. Niels de Jong

Als het kwaad onschuldige mensen treft

Het is misschien wel de grootste vraag voor gelovige mensen - de waarom-vraag. De vraag naar het lijden en Gods rol daarin. In het boek 'De God die ik niet begrijp' gaat schrijver Christopher Wright hier ook op in. Hij stelt dat het lijden voor iedereen een probleem is - vooral in praktisch opzicht, want iedereen heeft vroeg of laat te dealen met lijden, bij zichzelf of een ander. Maar, stelt Wright, voor christenen is dit nog meer een probleem, ook in theoretisch opzicht. Omdat juist in het licht wat christenen geloven over God het bestaan van kwaad en lijden een enorm probleem vormt. Want als God goed en machtig is, hoe kan dan het kwaad zo om zich heen grijpen? Zoals ik een andere schrijver - ik kon niet meer terugvinden waar - wel eens iets hebben horen zeggen als: het probleem van het kwaad en het lijden is de enige echt moeilijke vraag voor christenen.

Nu is het niet zo dat er in de bijbel niets over dit probleem geschreven staat - integendeel. Het probleem van het kwaad en de pijn van het lijden worden zeker niet onder het tapijt geveegd. Het bijbelboek dat het meest uitgebreid het probleem van het kwaad bespreekt, is het bijbelboek Job. Het gaat over die vraag hoe het kan dat als God goed en machtig is, het dan kan dat het kwaad onschuldige mensen treft. En het gaat ook over aanverwante vragen als 'Waarom verbergt God zich ook nog eens in tijden van lijden?' en 'Is God wel te vertrouwen?' en 'wat heb je dan nog aan God?' In 42 hoofdstukken lang worden de vragen verkend, en soms ook antwoorden gegeven, maar ook antwoorden stuk geslagen. Nog meer dan op andere plekken in de bijbel, wordt in het bijbelboek Job dit probleem in al zijn scherpte neergezet. Zoals de bijbel gewoon is, loopt het namelijk nooit om de lastige dingen van het leven heen. De bijbel strijkt niets glad en het bijbelboek Job al helemaal niet. wordt het probleem zeker niet opgelost, maar wel uiterst eerlijk besproken; krijgen we antwoorden, maar misschien nog wel meer vragen. In ieder geval worden we - als we goed lezen - er wijzer van. En bewaart het ons voor goedkope en domme reacties op het kwaad en het lijden. Komende weken staan we stil bij verschillende stukken uit dit bijbelboek. Vandaag lezen we het begin van het boek Job. Een wat langer stuk, maar nodig om het hele bijbelboek te begrijpen.

Job 1: 1 - 2: 10

Jordan Peterson is een (emeritus) hoogleraar psychologie uit Canada en ergens een omstreden denker, ook buiten Canada bekend geworden. In de loop van zijn leven is hij zich meer en meer naar het christelijk geloof toe gaan bewegen en heeft hij ook het nodige gepubliceerd over het christelijk geloof, de bijbel, God. Ergens gaat hij in op de kritiek dat in de bijbel allemaal dingen staan die niet letterlijk gebeurd zijn, maar verzonnen zijn, verhalen die bedacht zijn. Peterson stelt dan dat dit niets zegt over de betekenis en waarheid van iets. Hij zegt: 'als je mij vertelt wat je vanmorgen gedaan hebt, zal dat vast echt gebeurd zijn, maar who cares. Terwijl bijvoorbeeld het verhaal van Genesis dan niet letterlijk heeft plaatsgevonden, maar zo diepgaand is, zo waar is, dat het van betekenis is voor iedereen en altijd, ontzettend veel zegt'. Ik denk dat hetzelfde geldt voor het boek Job. Of het strikt genomen waar is, echt gebeurd is - veel geleerden hebben daar grote twijfels bij. Er zijn ook nauwelijks aanwijzingen voor.

Het probleem van het kwaad en het lijden is de enige echt moeilijke vraag voor christenen.

Maar of er nu werkelijk een Job is geweest die vreselijk lijden heeft ondergaan of dat het een prachtig geconstrueerd verhaal is – voor de betekenis, de waarheid van het boek maakt het niet uit. En ook het begin dat wij daarnet hebben gelezen - die scène over die weddenschap in de hemelse gewesten tussen God en de duivel, het is heel moeilijk voorstelbaar dat er werkelijk zulke weddenschappen afgesloten worden in Gods sfeer. Maar dat wil niet zeggen dat het onzin is wat daar staat – integendeel, het bevat veel waarheid, lessen, betekenis voor ons allemaal. Omdat het ons van alles leert over God en het lijden. Of misschien beter gezegd, van alles afleert over God en het lijden. Niet voor niets valt het bijbelboek Job in de categorie wijsheidsboeken in de bijbel. En heeft het al duizenden jaren lang mensen geholpen om te gaan met de grote vragen rondom kwaad en lijden, en Gods rol daarin.

Vandaag beperken we ons tot de opening van het verhaal. Daar komen we Job tegen. Zijn naam betekent volgens sommigen 'waar is de Vader?'. Want ja, God de Vader raakt op een vreselijke manier afwezig in zijn leven. Terwijl Job een bewonderenswaardig goed mens is, beter ga je ze niet vinden. En Job is zeer vroom en gelovig, geloviger en vromer ga je ze niet vinden. En Job is ook iemand die bijzonder veel heeft – rijker en welvarender kon je ze in die tijd vast niet vinden. De duivel ziet het verband tussen die dingen – omdat Job zo veel wind mee heeft in zijn leven, daarom houdt hij zo enorm vast aan God. Maar als hij alles zou kwijtraken wat hij heeft, dan zou hij God en zijn geloof ook wel direct loslaten. Satan, zijn naam betekent aanklager – en dat is hij ook, krijgt zijn zin. Job wordt onderworpen aan een test. En Job raakt in korte tijd zijn kinderen, zijn bedrijf, zijn voorspoed en zijn gezondheid kwijt.

De verliezen die Job te verduren krijgt, zijn extreem; zijn lijden is extreem. En toch is het niet onvoorstelbaar te noemen – want mensen die zo extreem lijden zijn er geweest en zijn er nog steeds. Ik hoorde een tijdje geleden van mensen die al een kind in de basisschoolleeftijd naar het graf hadden gebracht en nu bleek dat hun andere kinderen ook allemaal aan dezelfde erfelijke ziekte leden, waar waarschijnlijk niets tegen te doen was. Vreselijk. En zo zijn er vast mensen in Turkije of Syrië die in en dezelfde aardbeving hun kinderen, hun bedrijf en hun gezondheid zijn kwijtgeraakt. Of mensen in Eritrea of Nigeria of India die wellicht omwille van hun geloof in Jezus alles is afgenomen – hun kinderen, hun bezit, hun werk, hun vrijheid. Maar goed, je hoeft niet in korte tijd extreme verliezen te lijden om je te herkennen in Job. Op allerlei manieren kun je lijden en zo op Job lijken. Vanwege een vreselijke chronische ziekte. Vanwege een vreselijk ongeluk. Vanwege een vreselijke oorlog. Vanwege vreselijk grensoverschrijdend gedrag. Vanwege een vreselijk geweldsmisdrijf. Vanwege vreselijk psychisch lijden. En vele mensen die dit overkomt zijn niet slechter of beter dan mensen die dat niet overkomt. Het kunnen zelfs ook mensen zijn die onschuldig te noemen zijn. Mensen van goede wil. Mensen die ieder het zijne geven. Kinderen die nog niets aan te rekenen was. En toch – een vreselijk lijden trof hen. En dit geeft vragen. Zowel als zulk lijden jou zelf treft als wanneer je een ander ziet die zulk lijden overkomt. En dat geeft vragen als: Waarom overkomt iemand zulk lijden? Hoe kan dit? En waar is dat dan goed voor? Hoe kun je er überhaupt doorheen komen? En als je in God gelooft, komen er nog meer vragen bij. Waar is God als je zo lijdt? Of is dit iets van de duivel? Maar kan God daar dan niet tegenop? Waarom laat hij zulk lijden toe? Kan hij het niet tegenhouden of wil hij het niet tegenhouden? En waarom is het zo oneerlijk verdeeld?

Heb boek Job bespreekt deze vragen, deze moeiten, probleem van het lijden. Het bijbelboek is een lange rondgang langs deze vragen – zowel de vragen op meer rationeel niveau als ook op emotioneel vlak. En dit bijbelboek wil zo de weg wijzen, om God niet kwijt te raken. Want dat kan natuurlijk zomaar gebeuren. Dat je God erdoor kwijtraakt. Dat kan trouwens ook in situaties gebeuren van grote voorspoed, dat je God denkt niet meer nodig te hebben, of dat je zo opgaat in de dingen die je hebt, dat je God vergeet. Je zou de eerste niet zijn die God door zijn grote voorspoed kwijtraakt. Maar ook in grote tegenspoed kan het gebeuren. Je zou ook dan niet de eerste zijn die God in grote tegenspoed kwijtraakt.

'Waarom is het zo oneerlijk verdeeld?'

Job is een voorbeeld van iemand bij wie dat niet gebeurt. Aan het begin bleek al dat in tijden van grote voorspoed hij vasthield aan God. Maar de vraag wordt gesteld wat er zal gebeuren als hij grote tegenspoed over zich heen zou krijgen. En Job verliest alles. Job heeft daarbij geen enkel besef van wat er achter de schermen is besproken – hoe hij de inzet is van een duivels idee. En ook niet dat God er van weet, het heeft toegelaten, de duivel iets wil bewijzen wellicht. Job weet niet eens dat hij getest wordt. Maar hij reageert bijzonder gelovig. 'De Heer heeft gegeven, de Heer heeft genomen, de Heer heeft geloofd'. Je zou kunnen denken: 'dit gebeurt in het echt nooit. Er bestaat geen mens die werkelijk zo kan reageren'. Toch wel. In de Tweede Wereldoorlog, op 20 november 1941, ging er een bus van Ouderkerk a/d IJssel naar Gouda, vol met schoolkinderen. Het was nogal mistig die ochtend. De bus reed van de dijk af en raakt te water. 15 mensen stierven, waaronder 10 kinderen. In een boerderij daartegenover werden de overleden kinderen neergelegd. Er zaten ook kinderen van ds. Woelderink in de bus. Hij werd erbij geroepen en ging kijken in de boerderij. Tussen de overleden kinderen lagen drie van zijn kinderen – 16, 14 en 12 jaar oud op dat moment. Volgens de overlevering reageerde hij met een tekst uit Job 1: 'De Heer heeft gegeven, de Heer heeft genomen, de naam van de Heere zij geloofd'. Dat kan blijkbaar.

Job reageert ook zo aanvaardend. Bij Job staat er dan ook nog bij: 'Ondanks alles zondigde Job niet en maakte hij geen enkel verwijt.' Dat had natuurlijk zomaar gebeuren zoals bij anderen – dat je nood je niet leert bidden, maar dat het je doet vloeken en schelden. Maar nee, geen enkel verwijt komt Job over de lippen, geen enkele zonde. Niet alleen in eerste instantie, maar ook in tweede instantie kan hij dat nog. Als in hoofdstuk 2 de duivel namelijk nog een stap verder gaat en ook de gezondheid van Job wordt aangetast. Als Job dan wordt overdekt met vreselijke zweren van zijn voetzool tot zijn kruin toe. En hij een potscherf pakt om zich te krabben, terwijl hij in het stof en het vuil zat. Dan wordt het de vrouw van Job te veel en zij zegt tegen Job: 'vervloek God en sterf'. Oftewel, geef het op met God. Maar dan nog reageert Job als iemand die kan aanvaarden wat hem overkomt. 'Al het goede aanvaarden we van God, zouden we dan het kwade niet aanvaarden?'

Als het bijbelboek Job hier zou eindigen, dan zou het duidelijk zijn dat dit dus de bedoeling is om te doen bij lijden en kwaad. Dat je berust en aanvaard wat je overkomt. En sommige christenen stellen ook dat dit de bedoeling is en veel religies wijzen dit aan als de weg die je moet gaan. Maar het christelijk geloof stelt dat niet; ook omdat het boek hier niet bij Job 2 eindigt. Het boek gaat verder en het blijkt dat Job helemaal niet rustig kan blijven aanvaarden wat hem overkomt. Hij gaat vragen, schreeuwen, klagen richting God. Hij roept God ter verantwoording, volgens hem is God hem uitleg verschuldigd. En aan het eind van het boek zegt God dan verbazingwekkend genoeg: 'je hebt goed van mij gesproken'. Blijkbaar waren al die verschillende reacties van Job niet verkeerd, kon en mocht hij dat prima zeggen. Zowel zijn berusting als opstandigheid – ze mogen er zijn wat God betreft. Maar hoe in de loop van het bijbelboek de toon van Job heel anders is dan de berusting en aanvaarding die we in Job 1 en 2 tegenkomen; er is ook iets dat voortdurend hetzelfde blijft. En dat is het grote punt dat het bijbelboek Job wil maken. Namelijk dat Job aan God blijft vasthouden.

De duivel had dat dus niet gedacht. Dat was zijn hele punt geweest. Als je Job zijn voorspoed afneemt, zijn kinderen en tot slot ook zijn gezondheid – dan is het wel gedaan met het geloof van Job. Dan zal hij God wel vaarwel zeggen. Maar dat doet Job dus niet.

Job is dus geen gelovige zolang hij er beter van wordt. Job is dus geen gelovige zolang hij er wat voor terugkrijgt. Job is dus geen gelovige vanwege de dingen die God te bieden heeft. Het gaat Job om God zelf. Hij dient God om God. En hij blijft God vasthouden – het hele boek door. Als hij kan berusten en aanvaarden. Maar ook als hij helemaal niet kan berusten en aanvaarden. Als hij er niets van begrijpt. Als hij opstandig is. Als hij God ter verantwoording roept, als hij schreeuwt naar God. Als hij God uitscheldt. Als hij niets kan met God. Als hij twijfelt aan Gods goedheid, aan Gods bestuur, aan Gods keuzes. Ook dan blijft hij vasthouden aan God.

En zo doet Job ons naar onszelf kijken. Zijn wij zulke mensen? Die God vasthouden? Ook als we lijden. Ook als we het niet begrijpen. Ook als het kwaad ons onterecht treft. Ook als het zeer doet – fysiek, psychisch, relationeel, emotioneel of op nog een andere manier. Ook als we niet direct beter worden van ons geloof, maar God nergens lijkt te bekennen. Houden we dan vast aan God – niet om wat hij geeft dus, maar om wie hij zelf is?

Ik begon met een titel van een boek. *De God die ik niet begrijp*. Dat zou ook de titel boven het bijbelboek Job kunnen zijn. Want de God van het bijbelboek Job is geen God die je begrijpt. Dat hele gedoe met satan en die weddenschap en zo – je krijgt het er niet mee rond. En als God aan het eind van boek God dan toch antwoord gaat geven aan Job, dan maakt God ook duidelijk dat Job hem niet kan volgen, niet kan begrijpen, dat Job geen weet heeft wat het is om God te zijn. Dat Job niet kan begrijpen wat het is om God te zijn. En na hoofdstukken lang opstandigheid, kan Job daar dan uiteindelijk toch weer rust in vinden. God heeft tot hem gesproken en dat is hem genoeg. God begrijpen kan hij niet, zal hij niet en hoeft hij ook niet meer.

Van gelovigen wordt niet gevraagd om God te begrijpen. Ook niet om altijd maar te berusten. Ook niet om geen vragen meer te hebben of te stellen. Maar aan God vast te houden. Dat is geloven. En dat is de weg die dit bijbelboek wijst. Hou God vast – ondanks alles.

Kan dat? Volgens dit bijbelboek wel. Hoe je ook voelt bij wat je overkomen is, of je het wel of niet kunt aanvaarden wat je overkomen is, of je het in je hoofd moeilijk vindt om rond te krijgen of niet, of je gevoel hebt dat er achter de schermen van alles aan de hand is of dat je daar geen enkel zicht op hebt. Job is een voorbeeld van iemand die in zijn verdriet en in zijn boosheid, in zijn wanhoop en in zijn berusting aan God blijft vasthouden. Omdat het om God gaat, God zelf. Dat is het eerste en grote punt dat ik vandaag uit de opening van Job halen – hou God vast, omwille van God zelf. Dat is geloven.

Het tweede dat ik je nog wil meegeven ten slotte is dit – ook iets wat het bijbelboek Job je geeft als je moeite hebt met lijden, met het kwaad, met de vragen daaromheen. Als je zit met het lijden, met de waarom-vragen, de dingen die je maar niet rond krijgt, het verbijsterende kwaad – op het nieuws of veel dichterbij. En als je dan niets begrijpt van God, dan geeft dit bijbelboek je nog iets om toch aan God vast te houden. Het boek kan je namelijk ook aan Jezus Christus doen denken. Nog meer dan Job was hij onschuldig. En toch trof het kwaad hem. De duivel speelde een spelletje met hem. Hij raakte ook alles kwijt...

Zijn naam, zijn vrienden, zijn familie, zijn bezit, zijn status, zijn gezondheid, zijn kleding. En ook Jezus was God kwijt. Ook Jezus kon soms berusten en zei: 'maar niet mijn wil, maar de uwe geschiede'. Maar hij schreeuwde het soms ook uit: waarom? Waarom? En zijn leven werd niet gespaard, hij stierf aan het kruis. Naakt en alleen. Met lege handen.

Door dat hele gebeuren met Jezus gaan we God niet in een keer begrijpen. Maar weten we wel dat in Jezus God naar deze wereld kwam; in Jezus weet God dus aan den lijve wat het is om te lijden. En nogmaals, daarmee begrijpen we niet opeens alles, maar het zegt wel dat God betrokken is bij ons, om ons geeft. Aan het eind van het bijbelboek Job komt God ook, en spreekt. Niet het antwoord waar Job om gevraagd had, maar voor Job is het genoeg. Aan het eind van Jezus' verhaal, reageert God ook door het Pasen te maken, Jezus staat op uit de dood. Aan het eind van de tijd, zal God komen – om te vernieuwen, te helen, te genezen, recht te zetten. En daarom – hou vast aan God. Lang niet alles zal je onderweg duidelijk worden. Maar God is er; en vroeg of laat komt Hij je tegemoet.

Amen.

